

LIEVER OP ZUID DAN OP STAND

FEESTREDE BIJ DE UITREIKING VAN DE ANJERFONDS ANNA BLAMANPRIJS VAN HET ANJERFONDS AAN DE ROTTERDAMSE DICHTER THEO VERHAAR OP 13 NOVEMBER 1998 IN DE BURGERZAAL VAN HET ROTTERDAMSE STADHUIS*

DOOR JAN OUDENAARDEN

Na de bekendmaking dat dit jaar de Anjerfonds Anna Blamanprijs voor letterkunde aan Theo Verhaar was toegekend, vroeg de laureaat mij of ik hier de feestrede wilde uitspreken. Toen ik die vraag bevestigend had beantwoord, was zijn volgende vraag of die feestrede over 'Zuid' zou kunnen gaan. 'Zuid, zuid, wat zuid, hoe zuid?', zult u misschien zeggen, maar voor mij was het zo duidelijk als wat; een misverstand was uitgesloten. Als twee jongens van Zuid het over Zuid hebben, dan bedoelen ze uiteraard Rotterdam-Zuid en dus is Rotterdam-Zuid vandaag het onderwerp van deze feestrede.

Zuid is natuurlijk een relatief begrip. Voor de bewoners van Barendrecht ligt Zuid in het noorden en op de Noordpool is alles zuid. Voor de een is dat het hoogste ideaal, terwijl een ander uit de grond van zijn hart zal zeggen: 'Kijk uit, hij komt van Zuid'. Het wordt dus tijd dat eens serieus op een aantal facetten van dat mythische oord Rotterdam-Zuid wordt ingegaan.

Er zijn wel eens mensen die mij vragen: 'Meneer Oudenaarden', zeggen ze dan, 'hoe is het nou om op Rotterdam-Zuid te wonen?' Meestal geef ik dan een kort antwoord als 'geweldig' of 'fantastisch', maar dankzij Theo Verhaar krijg ik nu de kans eens wat dieper op dat vraagstuk in te gaan.

We gaan terug naar de vorige eeuw. Gedreven door een landbouwcrisis trokken de bewoners van het platteland met duizenden tegelijk uit alle richtingen naar Rotterdam. Daar zochten en vonden de sloebers een onderkomen in, zoals de Fransen zo fraai zeggen, bidonvilles als Cool, Crooswijk en het Oude Westen.

Tegen de tijd dat het Oude Westen, Crooswijk en Cool vol zaten, begon de grote bloei van de Rotterdamse haven; er werden nieuwe wijken gebouwd op de linker Maasoever, op Zuid zagezegd, want daar was nog alle ruimte.

Tussen 1875 en 1884 verscheen van de doopsgezinde predikant Jacobus Craandijk, die leefde van 1834 tot 1912, een serie boeken

onder de titel *Wandelingen door Nederland*. In het deel dat in 1878 verscheen, beschrijft hij onder meer een wandeling door Rotterdam-Zuid. En wat schreef dominee Craandijk over Zuid?

'En wat de rechteroever der Maas niet meer geven kan, - ruimte tot verdere uitbreiding, - dat wacht zij op den linkeroever, waar de bouw eener nieuwe stad wordt voorbereid.'

Tegen het einde van de negentiende eeuw had Rotterdam-Zuid veel weg van een onontgonnen gebied waar de pioniers en de avonturiers een middel van bestaan zochten. Daarheen trokken dus de mannen en vrouwen die er niet vies van waren de handen uit de mouwen te steken om met een mes dat aan twee kanten snijdt een bestaan voor zichzelf op te bouwen en Rotterdam op te stoten in de vaart der volkeren.

Ik wil het vooral hebben over de bewoners van Rotterdam-Zuid. Dit stadsdeel vertoont in zijn geschiedenis en zijn ontwikkeling in veel opzichten overeenkomsten met die van het Amerikaanse Wilde of Verre Westen. Deze verre oorden werden bevolkt door mensen die in het oude Europa huis en haard hadden achtergelaten, die hun schepen figuurlijk achter zich hadden verbrand, die in het oude land geen toekomst meer hadden of geen toekomst meer zagen, kortom door mensen die een wereldreis maakten in de overtuiging dat aan de andere kant van de wereld het geluk op hen lag te wachten. Die mensen wisten ook dat zij hard moesten werken om dat geluk te bemachtigen. De mensen die zich op het Amerikaanse continent vestigden, waren voortrekkers in de ware zin van het woord, die de grenzen steeds verder verlegden. Op Rotterdam-Zuid was, en is, het in wezen van hetzelfde laken een pak.

Van heinde en verre kwamen zij naar de linker Maasoever om daar hun geluk te zoeken. Zij waren de meest avontuurlijke, de meest doortastende landgenoten. Zij hadden een gevaarlijke reis ondernomen over ongebaande wegen en wild stromende rivieren om hun doel, Rotterdam-Zuid, het beloofde land aan de Nieuwe Maas, te bereiken.

De nieuwe Rotterdammers waren van heel diverse pluimage, maar zij hadden één karaktertrek gemeen: ze waren niet lui. Men vond al gauw werk: havens graven en op schepen werken, of huizen bouwen en straten aanleggen. Of men ging varen.

Dat de nieuwe bewoners van Rotterdam-Zuid en de bevolking van

de rechter Maasoever volkomen tegengestelde karakters bezaten, blijkt ook uit het verhaal van die twee jongens die bij de Wilhelminakade op Rotterdam-Zuid aan het spelen waren. Aan de overkant zagen zij bij het Willemsplein ook twee jongetjes spelen. 'Hoe komen jullie daar', werd er van Zuid geroepen. 'Dat weten we niet', was het antwoord, 'wij zijn hier geboren', daarmee getuigend van een ontstellend gebrek aan doortastend optreden en zin voor avontuur.

Van Zuid hebben velen de weg naar de rechter Maasoever intussen wel gevonden, maar andersom is het nog vaak huilen met de pet op. Van genoemde Wilhelminakade vertrokken de schepen van de Holland-Amerika Lijn, maar Rotterdam-Zuid had nog een eigen scheepvaartverbinding met de overkant: de Rotterdam-Zuid-Amerika Lijn, waar veel jongens van Zuid een boterham vonden.

Net als in het Wilde Westen waren de eerste mensen die zich op Zuid vestigden vaak niet de meest beschaafden. Het waren ruwe gasten die snel met hun vuisten klaarstonden. Na zware arbeid lieten zij het bier en de jenever rijkelijk stromen. Er vestigden zich al snel een brouwerij aan de Oranjeboomstraat en een distilleerderij op de Maaskade om in de behoefte te voorzien. Zoals het Wilde Westen zijn saloons kende, had Rotterdam-Zuid zijn nieuwe danssalons. Op Katendrecht verschenen de dansmeisjes die de zeelui en de arbeiders hun vermoeidheid deden vergeten.

Ook het geestelijk leven op Rotterdam-Zuid kreeg de aandacht die het verdiende. Vanuit het bisdom Haarlem werd pastoor Gompertz naar Rotterdam-Zuid gezonden om er een nieuwe parochie te stichten. Hij begon met de bouw van een houten noodkerk op een plek tussen de Roentgenstraat en de Nassaukade. Op 21 oktober 1876, bij uitermate slecht weer, werd het kerkje door de deken ingewijd. De pastoor werkte niet alleen in de kerk, maar woonde er ook. Gompertz moet zich er niet erg op zijn gemak hebben gevoeld, want kort daarna schreef hij aan de bisschop van Haarlem:

'Wijl mijn kerkje, 30 meter lang en 10 meter breed, waarvan $\frac{1}{3}$ voor de pastorie dient, zeer eenzaam ligt, slaap ik met geladen pistool en houd 2 honden.'

Vertier werd niet alleen op Katendrecht, maar ook in de wijk Feijenoord gevonden. In de Oranjeboomstraat verrees een feestgebouw dat eigendom was van de ouders van Theo Huizenaar, de late-

re bokser en bokspromotor. Ook hij kreeg het, evenals Gompertz, niet cadeau. In zijn eigen woorden:

'In het feestgebouw was het haast iedere avond prijs, vooral in de beginperiode. Hele veldslagen hebben we geleverd met een bende die bekend stond als 'De gouwe ploeg'. Hun leider had maar één arm, maar aan het stompje dat van de andere arm was overgebleven had hij een kabel bevestigd met aan het einde een zware ijzeren bal. In het gevecht draaide hij met het stompje zodat de ketting begon te draaien en dan stuurde hij die ijzeren kogel precies op het hoofd van zijn tegenstanders. Als een blok gingen ze neer.'

Het waren niet alleen ruwe gasten die zich op de linker Maasoever vestigden. Er kwamen ook artsen, dominees, middenstanders, directeuren. Zij allen maakten het door hun arbeid mogelijk dat tegenover de oude havenstad Rotterdam een nieuwe stad ontstond. Dat deel van Rotterdam waar de bewoners wars waren en zijn van dikdoenerij, waar men gewend is de handen uit de mouwen te steken.

Je hoort wel eens mensen die zeggen dat het geld in Rotterdam wordt verdiend en in Den Haag wordt opgemaakt. Voor het gemak vergeten zij er bij te vertellen dat dat geld dan vooral op Rotterdam-Zuid wordt verdiend. Daar bevinden zich de havens en de industrie en wonen de mensen die er werken. Het zal, dit wetende, niemand verbazen dat van de vijf oprichters van het wereldberoemde Rotterdamse ontwerperscollectief 'Hard Werken' er drie van Rotterdam-Zuid kwamen. Van de resterende twee kwam er ook nog één uit Schiedam, dus tel uit je winst. Je leest wel eens van die advertenties, waarin mensen woonruimte zoeken en die daar dan expliciet bij zetten dat die woonruimte absoluut niet op Zuid mag zijn. Volgens mij is dat omdat ze bang zijn dat ze dan heel hard moeten werken.

Het is niet algemeen bekend, maar toen de directie van de snoepfabriek van Van Melle in 1946 besloot vanuit Breskens de activiteiten naar Rotterdam te verplaatsen, koos men vanwege de aanwezigheid van zoveel nijvere handen voor Rotterdam-Zuid in plaats van voor de Spaansepolder. Het zijn diezelfde nijvere handen van Rotterdam-Zuid die ervoor zorgden dat Rotterdam in 1962 New York voorbijstreefde en werd gekroond tot Wereldhaven nummer 1, een ereplaats die het niet meer heeft afgestaan.

Het zal niemand verbazen dat Rotterdam-Zuid vele beroemde bewoners heeft geteld. Ik doe slechts een kleine greep: Gerard Cox, Jos Brink, Karel van de Graaf, Paul de Leeuw, Joke Bruijs, Anita Meyer en Greetje Kauffeld, allemaal van Zuid. De televisiepersoonlijkheid Koos Postema, zelf afkomstig uit Kralingen, kon op de gehele rechter Maasoever geen geschikte bruid vinden en slaagde pas diep in Zuid op de Groenezoom, waar ook de kunstschilders Andreas Schotel en Wout van Heusden woonden. Daar woonde ook Nans van Leeuwen, tekenares van de Piggelmee- en vele andere boeken. Leen Valkenier, de man van de Fabeltjeskrant, komt ook uit die buurt, van de Langegeer, en Piet van de Pol, vele malen wereldkampioen biljarten, van de Dordtsestraatweg.

Leo Beenhakker, de beroemde ex-trainer van Real Madrid en Ojox, en nu van Feyenoord, komt van Zuid, evenals de befaamde haptonoom Ted Troost. De modeontwerpers Fong Leng en Puck Kroon (van Puck en Hans) zijn allebei afkomstig van Katendrecht, net als de kunstschilders Dolf Henkes, Wally Elenbaas en Daan van Golden en de musici Johnny Hoes, Malando en de Kilima's. Jan Kruis, de succesvolle tekenaar van *Jan, Jans en de kinderen*, komt uit Bloemhof en striptekenaar Martin Lodewijk, geestelijk vader van Agent 327, uit de buurt van de graansilo bij de Maashaven, maar hij was ook jarenlang woonachtig in Tuindorp Vreewijk. De jazzsaxofonisten Piet Noordijk en Toon van Vliet komen respectievelijk uit Hillesluis en Charlois en Corretje van Beek, drummer van de Haagse formatie Shocking Blue, komt van de Groene Hilledijk in Tuindorp Vreewijk.

De volksschrijver Willem van der Kulk, auteur van onder meer *Polletje Piekhaar* en *Lord Zeepsop*, noemde zich Willem van Iependaal naar een straat in Tuindorp Vreewijk. Theo Verhaar zou zich met recht Theo van Meiendaal kunnen noemen, want in die straat bracht hij zijn jeugd door. De vooraanstaande journalist Harry van Wijnen van de *NRC* en auteur van een toonaangevend boek over 'de Kuip', komt van de Beijerlandse laan. De schrijfster Annie Salomons groeide op op het terrein van de gasfabriek aan de Oranjeboomstraat, waar haar vader directeur was. De schrijvers Cornelis Bastiaan Vaandrager en A. Moonen komen allebei van Zuid. En waar dacht u dat de ooit met het Gouden Kalf geëerde scenarioschrijver Gerard Soeteman vandaan kwam? Inderdaad, van Zuid! Wim van Helden, schrijver van boeken over Commissaris Achterberg en Inspecteur Arglistig, koos aan het einde van zijn leven definitief voor Zuid en commissaris Blaauw heeft tegenwoordig de pen ter hand genomen, maar hij begon zijn carrière, tot verdriet van een hele generatie havenarbeiders, kort na de oor-

log op bureau Charlois op Rotterdam-Zuid.

Ik zag laatst de uitreiking van de Generale Bank Literatuur Prijs door ene Ben Schoemakers en toen dacht ik: 'Hee, die ken ik, die woonde vroeger op de Groene Hilledijk'. Echt waar. En Connie Palmen woont dan wel niet op Rotterdam-Zuid, zelfs niet in Rotterdam, maar Connie d'r broer woonde wel een aantal jaren op Zuid, in Charlois.

Was Erasmus een paar eeuwen later geboren, ik ben er van overtuigd dat hij van Zuid zou zijn geweest. Veel beroemde beeldend kunstenaars komen van Zuid: Gust Romijn, Woody van Amen, Louis de Roode, Bouke IJlstra en Martin Legerstee komen allemaal van Zuid en ik ben er vast nog wel een paar vergeten. Willem Westbroek bijvoorbeeld, ook van Zuid. Henk Klunder, de architect die Weena en Boompjes een ander gezicht heeft gegeven, komt uit de Afrikaanderwijk, op Zuid.

Nu is het natuurlijk niet zo dat, nadat deze pioniers zich op Rotterdam-Zuid vestigden, het avontuurlijke uit hun leven verdween. De zomervakantie doorbrengen in het Zuiderpark was niet hun grootste wens. Velen zwermden later weer uit over de wereld om elders verder te bouwen aan hun welzijn en geluk en om de roem van Rotterdam-Zuid te verkondigen. Zo belandde Gerard Cox in Mijnsheerenland, Henk Klunder in Antwerpen, Johnny Hoes in Weert, A. Moonen in Delfshaven, Erik Palmen in de Bergpolder, Harry Wijnen, Jos Brink en Paul de Leeuw in Noord-Holland, Anita Meijer in 't Gooi, Gerard Soeteman in Nieuwerkerk aan den IJssel, Leen Valkenier vertrok naar Ibiza, Piet van de Pol naar Rockanje, Jan Kruis woont in Drente, Gust Romijn in Zeeland, Bouke IJlstra in Dordrecht, Piet Noordijk in Hellevoetsluis, Daan van Golden in Schiedam. En zo kan ik nog wel even doorgaan.

Een jeugd op Zuid hoeft ook absoluut later maatschappelijk succes niet in de weg te staan. Kijk maar naar Joke Bruijs. Die zat per slot van rekening eerder in Wassenaar dan, kom, hoe heet-ie ook al weer.

En, dames en heren, last but not least, zoals de Engelsen zo treffend zeggen, Theo Verhaar, het feestvarken van vandaag, woont in Kralingen. Maar ook bij hem thuis hangt, net als bij mij, op de schoorsteenmantel de spreuk 'Oost west, zuid best'.

*De dichter Theo Verhaar is op 7 augustus 1999 overleden.